

EKFRÄMJANDETS EXKURSION 2007

Arne Mirton & Lars Dahlé

Skogsstyrelsens Vimmerbydistrikt stod som värd för årets exkursion. Samlingen var förlagd till Werner Träförädling AB i Djursdala, ett av landets största lövsågverk och företagsmedlem i Ekfrämjandet sedan många år. På trappan till kontorsbyggnaden hälsade ordföranden, Arne Mirton, välkommen inför en 70-hövdad skara. Det gjorde också distriktschefen, Lars Ingemarson, som dessutom gav en kort beskrivning av Vimmerbydistriktet. Därefter var det VD Egil Freitags tur att ta över programmet för att presentera och visa upp sitt företag.

Wernerträ

Dagens Wernerträ har gamla anor som lövsågverk. Verksamheten startades redan 1948 av Verner Andersson vars söner sedermera tog över och fortsatte driften fram till 1998, då golvtillverkaren AB Gustaf Kähr köpte anläggningen. Idag ägs företaget av Jan-Åke Medlöv, Yngve Larsson och Egil Freitag, som också är VD. Egil har under största delen av sin yrkesverksamma tid arbetat med lövträ. Som anställd sågverksarbetare sedan 1992 hos Bröderna Andersson lärde han sig hantverket från grunden och skaffade sig en gedigen kunskap om hela branschen.

Wernerträ räknar sig idag som Skandinavians ledande lövträsågverk med en toppmodern produktionsanläggning. För närvarande sågas ca 40 000 kubikmeter per år, huvudsakligen björk och ek, men också ask, al och asp. Även barrträslag sågas vid behov i begränsade partier.

Målet för nästa säsong är att nå upp till 50 000 kubikmeter. Upptagningsområdet sträcker sig från Mälaren till Skåne. Tillverkningen mot golvindustrin står idag för hälften av omsättningen, medan bygg- och möbelindustrin delar på den andra hälften. Exporten har ökat från nästan ingenting till att vara en verksamhet att räkna med. Idag levereras stora volymer till bland annat Asien, Baltstaterna, Polen, Norge och Danmark.

Vår rundvandring med Egil som inspirerande ciceron började i timmerlagret, som för tillfället var tämligen tomt till följd av nära förestående bokslut med ambition att hålla nere lagervolymen, men naturligtvis också svårigheter att få fram lövråvara efter stormfällningarna Gudrun och Per. Anläggningen präglades av god ordning och väl tilltagna lokalutrymmen med möjligheter att ställa om och anpassa produktionen efter behov. Såghusets fyra såglinjer har idag en kapacitet på 100000 kubikmeter. Torkanläggningen eldas med bioenergi och i ett "klimatmagasin" kan 3 000 kubikmeter möbelvirke lagras under kontrollerade former. Egil utstrålade en synnerligen positiv inställning till behandling och nyttjande av vår inhemska lövsågvara i stället för att koka pappersmassa av den. "Inget slakteri gör väl färs av hela grisen? För att verkligen krama värdet ur varje stock styckar man på Wernerträ upp dem i filéer och kotletter och gör sedan färs på resten. Rätt kvalitet till rätt kund och ändamål gör att ingen behöver betala för mer än han beställt". Egil

Helautomatisk ämnestillverkning vid Wernerträ. - Foto: Ulf Olsson.

vittnade också om att han nu upplevde ett spirande intresse för löv även hos övriga intressenter i branschen.

Som avrundning på besöket hos Wernerträ passade ordföranden, Arne Mirton, på att överlämna Ekfrämjandets utmärkelse, ädellövskogspriset, till Egil Freitag. Inte som tack för besöket, utan för att uppmärksamma och hedra den drivande och hängivne lövskogsambassadören, Egil Freitag. I motiveringen betonades bland annat att Egil "med stor energi och entusiasm arbetat för att förädla vårt inhemska lövvirke. Hans engagemang gäller allt från anskaffning av råvara till försågning och marknadsföring, och hans arbete har gynnat svenskt lövskogsbruk genom ökad avsättning och högre värde på vårt sågbara lövvirke".

Kvilleken

Från sågen i Djursdala styrdes färden vidare mot "Sveriges största träd", den

välkända Rumskullaeken i socknen med samma namn. Den kallas även Kvilleken, eftersom den växer på kronoparken Norra Kvill. De bussburna exkursionsdeltagarna hade förmånen att få Torsten Ungsäter som guide på en hänförande resa, som passerade genom det unikt fagra och kuperade Djursdala-landskapet, klassat som riksintresse ur natur- och kultursynpunkt. Vi fick oss till livs en intressant kavalkad av säregna geologiska bildningar, väl-skötta ängs- och hagmarker och gammal, genuin bebyggelse.

Väl framme vid Kvilleken mötte oss en, visserligen skröplig, men imponerande bjässe, 16 meter hög och nästan 13 meter i omkrets vid brösthöjd. Utan stöttning av järnband, wirar och kättingar är det väl osäkert om det ihåliga skalet hade hållit ihop, men grönskande grenar och kvistar vittnade om en obändig livslåga. Naturligtvis blev det diskussion

Arne Mirton. - Foto: Boris Möllerström.

om ekens ålder, och Torsten lade ribban vid 1000 år eller möjligen 2000? Många, bland andra professor Lars Kardell, har hävdat att Kvilleken är betydligt yngre, men Arne Johansson påstod tvärsäkert att den är 1028 år, eftersom den var 1000 år när han flyttade till Vimmerby för 28 år sedan.

Under fikapausen i denna historiskt mättade miljö, kåserade Torsten med stor talang och inlevelse och med inslag av skrönor och dikter om bygden, men framför allt om eken och dess öden. Om gamla tider när det ihåliga trädet tjänstgjorde

som redskapsskjul, men också om sabotageförsök och Vilgot Sjömans inspelning av "Nyfiken gul" i mera modern tid.

Rikspriset

Det hade nu blivit sen eftermiddag och en tämligen lång transportsträcka återstod till Västervik för inkvartering samt årsmöte och middag på Gränsö slott. Under årsmötet hedrades jägmästaren och forskaren Martin Werner med Ekfrämjandets högsta utmärkelse, Ekskrinet, för sina mångsidiga och betydelsefulla insatser för svenskt lövskogsbruk under sin långa och välkända gärning som Skogsförbättrings stationschef på Ekebo. Under årsmötesmiddagen fick Martin tillfälle att delge oss glimtar ur sitt intressanta arbetsliv på sitt högst charmerande och humoristiska manér. Prismotiveringen återges i sin helhet på annan plats i detta nummer av Ekbladet.

Tjuströskärgård

Det mycket örika området utanför den del av Småland där Västervik ligger går under beteckningen Tjuströskärgård. Till detta vackra område var exkursionens dag 2 förlagd. Det blev därmed inte det vanliga bussresandet som tog vid utan nu var det båt som gällde.

Prick klockan åtta angjorde "Sladö" bryggan vid Gränsö slott och lastade ombord alla morgonpigga exkursionsdeltagare (även de mindre morgonpigga kom med). Via Gränsö kanal, som byggts av krigsfångar (?), gick färden ut mot ön med samma namn som båten. På Sladö hälsades vi välkomna av en av markägarna – Karl-Erik Karlsson – och dagens exkursionsledare, Stig Strömer, f.d. chef för Västerviks distrikt inom Skogsstyrelsen. Inför den rundvandring som snart skulle ta sin början var det lämpligt med en liten energipåfyllning i form av för-

Kvill-eken (Rumskulla-eken) är ca 1000 år gammal och ännu livskraftig. Den har ett rumslikt hålrum i stammen.- Foto: Ulf Olsson.

middagsfika. I samband med intagandet av detta berättade Karl-Erik att Sladö ingår i naturreservatet Sladö-Åskeskär. Det är drygt 2 000 ha stort varav ca 90 % är vatten. Markområdena består av flera öar. Huvudön Sladö är uppbyggd kring en rullstensås som avsatts under vatten. Det finkornigare materialet har spolats bort och ön består idag därför till stor del av klapperstensfält. Vid förra sekelskiftet uppgick befolkningen till ca 80 personer. Tillsammans med den relativt stora mängd betesdjur som man då hade karaktäriserades ön av det öppna landskapet. I takt med minskad djurhållning har en alltmer ökad igenväxning vidtagit.

Ett av syftena med naturreservatet är att återskapa lite av den naturtyp som var vanlig under den betesintensiva perioden. Något som inte är särskilt lätt. Stig menade att så mycket får och nöt som behövs

för att hålla detta landskap rent finns inte. Och även om de fanns skulle de ändå inte räcka när det gäller ljungens utbredning. Här är mekanisk brytning enda möjliga metoden. Men inte ens det hjälper mer än för stunden. Ljungen kommer envist tillbaka. Den betning som sker idag svarar 25 hereford och 20 får för. De får viss hjälp av två rådjur. Några vildsvin har tidigare bidragit till betetrycket men de har nu simmat 5-10 km till andra öar.

Ostkusten och skärgården karaktäriseras generellt av att nederbörden är låg, 500-600 mm per år. I maj föll endast 6 mm regn på Sladö. Resten av sommaren har varit mer våt vilket resulterat i en mycket frodig växtlighet. Människans kamp mot naturen har därför varit extra besvärlig i år. Ett mer normalt år med ringa nederbörd hämmar växtligheten betydligt.

Vi stannade till i ett bestånd med gamla

hamlade lindar där en självföryngrad ekskog nu tenderade att ta överhanden. Stig berättade att man här hade beskurit några yngre lindar för att åstadkomma en hamlingskontinuitet. Men hur ska eken skötas var frågan till församlingen. Stig beskrev problemen med att finna avsättning för den klena eken. Enda användning man kunde se var flisning men volymerna var för små för att det skulle bli lönsamt.

Stolpämnen

En ekfrämjare med tidigare erfarenhet av naturvård inom region Skåne, Anders Ekstrand, hade lösningen. Naturvårdsverket vill inte ha tryckimpregnerade stolpar i reservaten vilket vi kunde se användes här. De klenare ekstammarna i detta område måste vara utmärkta stolpämnen. Gör en kraftig (30 volym %) gallring och börja en storskalig tillverkning av ekstolp till

detta och andra reservat. Och, avslutade Anders, varför ställa krav på ekonomi i en förstagallring av ek när det knappt går att få ekonomi i en första gallring av gran? Många var förvånade över att se så mycket fin ek så här långt ut i skärgården. Stig Strömer tackade för de goda råden och påtalade att det ändå finns ett återstående problem Och det är riset. Det får inte ligga kvar i de områden som betas eftersom det är till hinder för djuren. Helst skulle det flisas och spridas jämnt.

Hamlingens mysterier

Efter en liten förflyttning kom vi till en lindhage som även den märkts av årti-onden med ett annat tryck när det gäller markanvändningen. Här ska man försöka återskapa det utseende som fanns för 100 år sedan. På denna punkt kom vi att diskutera hur en hamling ska gå

Båten redo att föra ekfrämjarna från Sladö tillbaka till Gränsö slott i Västervik där flertalet av deltagarna var inkvarterade. - Foto: Ulf Olsson.

Ekhage på Sladö. - Foto: Ulf Olsson.

till. Huvudsyftet med att hamla träd var att få ett tillskott på foder till djuren. Här i vindutsatta lägen i skärgården var hamlingen även ett sätt att minska risken för stormfällningar. (Kanske något att ta efter i granodlingen?!?). Ett särskilt problem är hur man ska göra när man vill återuppta hamling av träd som inte hamlats på åtskilliga år. Vid kontinuerlig hamling är lindens relativt okänslig och tål hårda ingrepp. Det är dock inte säkert att nya ingrepp på gamla träd lyckas lika bra. Särskilt inte om grengrovelen passerat 10 cm. Man kan då behöva ge sig längre upp i trädet vilket ökar de praktiska problemen. Hamlingspunkter längre upp i kronan ger också en felaktig bild av hur det en gång sett ut.

Ytterligare en diskussionspunkt med hamlingens problem hann vi med. Det

var en lövskog med lind, ask och lönn där endast ask och lönn hamlats. Resultatet var inte så lyckat, kanske förklarar av att hamlingen skett vid fel tidpunkt. Därvid uppstod naturligtvis en diskussion om när den rätta tidpunkten infaller....

Skärgårdslunch

Det myckna gångandet började nu ta ut sin rätt och tanken på en förestående lunch blev alltmer tilltalande. Särskilt då denna skulle ha skärgårdsprägel. Sällskapet fick inför lunchen delas upp i två grupper. Den ena forslades på traktorvagn några kilometer till Slågaudden medan den andra gruppen fick en kortare promenad till Sladö by. På båda ställen bjöds på flera utsökta exempel på havets läckerheter.

Efter en kopp kaffe på maten anträdde färden åter till bryggan på Sladö. Det var nu dags att resa tillbaka till Gränsö. Arne

Mirton tackade därför Karl-Erik Karlsson och Stig Strömer för deras inspirerande guidning på Sladö och överräckte en ekfrämjandesouvenir.

Ett exempel på virkesflöden fick vi på återresan. Vi mötte då en lastbåt med björkmassaved. Initierade konstaterade att massaveden kom från Baltikum. Möjligen kan de ha haft viss hjälp i bedömningen av virkets härkomst av det faktum att båten hade Riga som hemmahamn.

Gammelekar och jätteträd

Väl återbördade till bryggan på Gränsö återstod en punkt på årets exkursionsprogram. Tyvärr började det regna så fort vi klev av båten. Detta var precis en timme tidigare än beräknat. Exkursionsledningen hade nämligen beställt regn lagom till avslutningen på sista punkten. Det skulle då kännas skönt att dra sig inomhus i buss och bil efter två härliga utomhusdagar. Motgången med regnet får tas upp i samband med utvärderingen av årets exkursion och leda till en förbättring inför exkursionen år 2008.

Den nu något regniga avslutningspunkten hade rubriken "Gammelekar och jätteträd". Kommunekologen i Västervik, Gun Lindberg hälsade än en gång sällskapet välkomna till Gränsö, nu till det kommunala naturreservatet Gränsö. Det var inte något "hot" från skogsbruket som ledde till bildandet av detta kommunala naturreservat. Motivet var istället att hindra den ökade bebyggelsen i området och trygga dess tillgänglighet för kommuninnevanorna.

Gun ledde oss några hundra meter till en liten mindre spång som ledde oss ut på Ekholmen, en ö i Lucernafjärden öster om Västervik. Ekholmen är det område inom Gränsö naturreservat som bedöms ha allra högst naturvärde. Här finns bl.a. ekar i alla utvecklingsstadier och den grövsta

eken har en omkrets av drygt 6 meter (jfr Kvillekens nästan 13 meter). Ekholmen betades på 60-talet och landskapet hade då en mer öppen karaktär.

Västerviks kommun har genomfört en inventering av jätteträd, främst ek, i området kring Gamlebyviken. Ett av de områden som då inventerades var Gränsöreservatet. För att klassificeras som jätteträd krävdes en omkrets av minst 2,5 meter (80 cm brösthöjdsdiameter). På Gränsö fann man totalt 271 träd som uppfyllde kraven på att kallas jätteträd. Inventeringen syftade till att identifiera träden och beskriva dess naturvärde samt bedöma vad som krävdes för att de skulle kunna utvecklas vidare.

På några ställen ville Gun få exkursionsdeltagarnas kvalificerade råd om fortsatt skötsel. Gränsö har inte avsatts för s.k. fri utveckling utan det som gäller är bl.a. att skapa så goda förutsättningar som möjligt för de utpekade jätteträden så de får sin framtid tryggad.

När diskussionen måste brytas för den förestående hemfärden kunde Gun konstatera att man nog varit lite för försiktiga från kommunens sida hittills. En ytterst kortfattad sammanfattning av de klokas råd var: fortsatt röj kring stammarna, se till att kronorna har tillräckligt utrymme och behåll ek i olika dimensioner och skikt.

Tack

Det var nu så långt lidet på fredagseftermiddagen att det var dags för avslutning. Arne Mirton tackade Gun Lindberg för besöket på Ekholmen och Lennart Weidinger från Skogsstyrelsen som varit huvudansvarig för hela exkursionsplaneringen. Lennart har trots sitt odmjuka sätt hela tiden haft total kontroll över exkursionens alla delar. Inte undra på att det blev så lyckat.